

Naděje, pochybnosti a rizika rekonstrukčních projektů – příklad domu U Zvonu a Malostranské radnice v Praze

Josef ŠTULC

1. Polarita názorů na rekonstrukci ve vývoji památkové péče (stručný exkurs)

Možnost rekonstrukce, tedy znovuvyvoření zaniklé památky nebo jejích chybějících částí, je mimořádně závažným tématem. V dějinách, přítomnosti a jistě i budoucnosti památkové péče bude vždy patřit k těm nejdiskutovanějším, s nejvýraznější polarizací názorů všech zúčastněných. Připomeňme jen vzájemně protichůdné názory velkých osobností poloviny 19. století, doby konstituování památkové péče jako společností uznaného a respektovaného oboru. Vynikající francouzský architekt a historik architektury Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc tehdy ve svém desetisvazkovém výkladovém slovníku francouzské architektury reklamoval pro tvůrčího architekta právo uvést památku do celistvého, stylově jednotného stavu, který dle jeho názoru ani nemusel v minulosti nikdy existovat.¹ Téměř současně zveřejnil velký britský myslitel, výtvarný kritik a umělecký historik John Ruskin ve svých *Sedmi lampách architektury* zdrcující kritiku tehdejšího rekonstrukčního purismu, který označil za parodii a nejhorší formu lži.² Vyjádřil přesvědčení, že tak jako není možné vzkřísit mrtvého, byť nám byl sebedražší, není možné ani vzkřísit, co bylo veliké a krásné v architektuře, jestliže to zaniklo.

Protiklad Ruskin – Viollet-le-Duc našel intenzivní pokračování na přelomu 19. a 20. století, a to zejména ve střední Evropě. Vzpomeňme polemik, které počínají rokem 1900 v Německu doprovázeny na dnech památkové péče návrhy na rekonstrukci a dostavbu monumentální zříceniny Heideberského zámku. Velký německý historik umění Georg Dehio tehdy v návratu k názorům Johna Ruskina vyřkl kategorický požadavek „konservieren, nicht restaurieren“.³ V hledání konsensu mezi zastánci rekonstrukce a přísné konzervace nespěl bruselský starosta Charles Buls, navrhuující připustit rekonstrukci u funkčně „živých“ památek a odmítnout ji u „mrtvých“ památek bez živé, užité či ideové funkce. Vzhledem ke své předčasné smrti v tomto ohledu nedosáhl úspěchu ani velký rakouský vědec a památkář Alois Riegl. Ten však dal v roce 1903 rodící se moderní památkové péči do vínku svou brilantní analýzu komplexu hodnot památek, kterou chápal jako nezbyt-

né metodické východisko všech úvah o jejich ochraně a péči (tedy včetně řešení otázky oprávněnosti rekonstrukce).⁴

Česká památková péče v prvních třech desetiletích 20. století beze zbytku přejala protirekonstrukční názory Georga Dehia (mylně u nás připisované Rieglovi) a dovedla až do jisté krajnosti rodící se modernistický názor, že doplnit památku (případně vložit novostavbu do historického prostředí) lze jen formami a prostředky soudobé architektury. Ta musí vyjadřovat Rieglovo „umělecké chtění“ doby, v níž je doplněk či dostavba prováděna.⁵ Jisté doktrinářství a mechanické uplatňování těchto zásad vedly k problémům zejména poté, co v české architektuře kotěrovskou modernu, český kubismus a později art deco vystřídal v pozdních 20. letech minulého století náraz militantního, vůči stavební tradici a její kontinuitě programově antitického funkcionalismu. Václav Wagner na konci 30. let kriticky odmítl „analytickou vivisekci“ památky, doktrinářsky praktikovanou spolu s modernismem doplňků tehdejší českou památkovou péčí. Na podkladu studia holistické filozofie a strukturalistické estetiky se odvážil znovu obhájit možnost rekonstrukce historických forem památky. V jeho pojetí ovšem rekonstrukce zaniklých částí památky byla brána ne jako samoučelný akt, ale jako nejpřirozenější prostředek k uchování její integrity jako výtvarného díla.⁶ Polemika, která se rozhořela k oprávněnosti tohoto přístupu mezi Wagnerem a jeho vlivným současníkem Zdeňkem Wirthem, zastáncem konzervace a práva na dobově moderní tvůrčí doplňky, nebyla (a ani nemohla být) s konečnou platností rozhodnuta. Myšlenkově českou památkovou péčí velmi obohatila a v jejím dalším, již poválečném vývoji přispěla k určitému metodickému pluralismu (na jedné straně analytická konzervace například Strahova či tvůrčí Fragnerův přístup k modernizaci Karolina a současně s tím extrémní rekonstrukcionismus, jak jej ukazuje znovuvybavování Betlémské kaple nebo obnova benátských štítů domů na náměstí v Novém Městě nad Metují). S jistými výkyvy, v jedné době více ke konzervaci, v jiné k rekonstrukci, se pluralismus uplatňuje ve volbě metod obnovy památek až dodnes, kdy ostatně odpovídá uměleckému pluralismu současné postmoderní doby.

V době mého vstupu do památkové péče na konci 60. let 20. století bylo kyvadlo oscilace mezi konzervací a rekonstrukcí, v praxi samozřejmě s řadou přechodů či paralelního uplatnění obou přístupů, jednoznačně na straně rekonstrukce. Mělo to řadu příčin. Tehdejší, v projektování obnovy památek téměř monopolní Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO) ve svých projektech stále více ustupoval tlaku stavební výroby. Ta chtěla velké soustředěné zakázky s co nejmenším podílem ručičné práce a největší spotřebou nového materiálu. K tomu přistupoval tlak statiků a jejich

■ Poznámky

1 Eugène Emmanuel VIOLLET-LE-DUC: *Dictionnaire raisonné de l'architecture Française*, Paris 1854–1868, VIII (1866), s. 14n. Český překlad vybraných pasáží viz Petr KROUPA: *Základní principy památkové péče? (Detektivní pátrání)*, in: Zprávy památkové péče 61, 2001, s. 301n.

2 John RUSKIN: *The Seven Lamps of Architecture*, London 1851–1853. Též P. KROUPA, cit. v pozn. 1, s. 303n.

3 Georg DEHIO: *Denkmalschutz und Denkmalpflege im 19. Jahrhundert*, Strassburg 1905.

4 K názorům Charlese Bulse viz Emanuel POCHE: *Památková péče a umělecká řemesla*, in: Staletá Praha XII, 1982, s. 15–18. Též Alois RIEGL: *Moderní památková péče* (český překlad Ivo Hlobil a Tomáš Hlobil), NPÚ, Praha 2003.

5 Viz například Zdeňek WIRTH: *Vývoj zásad a praxe ochrany památek v období 1800–1950*, in: Umění V, 1957, s. 105–115; dále Břetislav ŠTORM: *Péče o památky architektury a cesty její myšlenkové koncepce*, in: Zprávy památkové péče 19, 1959, s. 57–68. Na silný vliv dobového modernismu, jeho ideologie, teorie i praktického směřování, jak se promítal do myšlenkového vývoje památkové péče ve 20. století, upozorňuje Ján BAKOŠ: *Intelektuál a pamiatka*, Bratislava 2004, s. 141n., 168n.

6 Úvahy Václava Wagnera zveřejňované v odborných časopisech byly poprvé souborně vydány v roce 1947; nové úplné vydání viz Václav WAGNER: *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, NPÚ, Praha 2005. Svě zásady Václav Wagner prakticky aplikoval například při jím vedené rekonstrukci mansardové střechy a barokní bání věže Kaňkovy radnice v Poličce, kde využil ikonografických podkladů.

úsilí autonomizovat svá naddimenzovaná, dodavatelům vstříc jdoucí řešení statické stabilizace historických budov a nadřadit je ostatním stránkám renovační akce.⁷ Tyto momenty je třeba mít na mysli, abychom výsledky obnovy památek 70. a 80. let soudili s historickou objektivitou, tedy s přihlédnutím nejen k dobovým názorům, ale i reálným dobovým možnostem a podmínkám. V úvahu je třeba brát i skutečnost, že velká stavební lobby měla v tehdejší totalitním systému značný politický vliv a své zájmy si dokázala vždy velmi tvrdě prosadit.⁸

K otázkám oprávněnosti, možností a mezí rekonstrukce jsem se – z pohledu v terénu pracujícího památkáře – v minulosti vyjádřil již dvakrát. Poprvé v článku o metodách obnovy památek z roku 1987⁹ a o deset let později v příspěvku reflektujícím tehdy probíhající mezinárodní diskusi o autenticitě.¹⁰ Názory, které jsem v těchto článcích prezentoval, zastávám bez podstatnějších změn i dnes. Rekonstrukci splňující odborné předpoklady považuji za jednu z platných a korektních metod památkové péče. S odvoláním na názory řady památkářů, především těch s hlubokými praktickými zkušenostmi, je ovšem třeba zdůraznit, že metoda rekonstrukce klade na všechny zúčastněné mnohonásobně vyšší nároky než „pasivní“, víceméně nic neriskující konzervace. Měla by proto zůstat metodou v praxi uplatňovanou jen výjimečně, v odůvodněných, pečlivě předem zvažovaných případech. Jak moc přitom záleží na uplatnění včasné předvídatosti, snad nejlépe ukazuje případ obnovy domu čp. 605 U Kamenného zvonu na Staroměstském náměstí v Praze. Považuji za potřebné tuto velice prestižní akci 70. let 20. století připomenout a ex post ji se značným časovým odstupem kriticky zhodnotit zejména proto, aby sloužila jako srovnání a snad i poučení při přípravě a případné realizaci neméně koncepčně a odborně náročných obnov zvaných věží a štítů hlavního průčelí Malostranské radnice.

2. Obnova gotické podoby domu U Zvonu, její zisky a ztráty

U obnovy domu U Zvonu jsem asistoval od roku 1974. Byl jsem, v pokročilé fázi její realizace, tehdejší ředitelem SÚPPOP Vladimírem Novotným pověřen, abych jako styčný referent pomáhal staršímu kolegovi Josefu Mayerovi, který měl významný podíl na předchozích sondážních průzkumech stavby a metodicky vedl akci za Pražské středisko SPPPOP. V té době byla budova již zevrubně zevně i zevnitř sondážně prozkoumána, zbavena většiny nestředověkých omítek a architekti SÚRPMO Antonie Charvátová a Vladimír Pelzbauer měli zpracován prováděcí projekt re-

konstrukce její středověké podoby včetně nešťastné betonové atiky.

Těžko mohu dnes soudit, jaké stanovisko bych zaujal, kdybych mohl ovlivnit koncepci obnovy stavby v jejím počátku na konci 60. let, tedy v době, kdy ještě existovaly alternativní možnosti budoucího postupu. Dnes, po mnoha zkušenostech z této i jiných akcí, bych rozhodně usiloval o minimalizaci sondážního průzkumu a pouhou dokumentaci jeho výsledků s ponecháním domu ve stavu, v jakém byl před průzkumem. Ten byl výsledkem složitého stavebního vývoje, s nejméně třemi fázemi středověké výstavby a zdaleka ne hodnotnými barokními přestavbami v pozdním 17. a 18. století.¹² V tehdejší době byl dům z dvoupatrového přestavěn na třípatrový, v přízemí byl nově zaklenut, dostal nižší střechu s výrazným osovým vikýřem a barokní fasádu. Ta byla v 19. století zjednodušena, a pak v 90. letech opět obohacena o neobarokní štukovou výzdobu. O ponechání v tomto stavu se po provedených průzkumech v 60. letech minulého století zasazoval z celé řady přizvaných vynikajících odborníků jen Václav Měnc.¹³ Všichni ostatní byli doslova fascinováni vpravdě senzačním nálezem středověkého jádra domu, zejména slohové vrstvy z třetího desetiletí 14. století, kdy dům dostal podobu mající v Evropě jen málo výtvarně a architektonicky srovnatelných obdob. Všichni proto usilovali o jeho navrácení do této vynikající středověké podoby.

Je nesporné, že obnova domu umožnila významně obohatit náš obraz o jedinečné kulturní úrovni raně lucemburských Čech. Cestou anastylózy a rekonstrukce ze zapomnění navrátila dvě velmi náročně řešené gotické kaple ze dvou fází výstavby domu s nástěnnými malbami a bohatým architektonickým tvaroslovím. Obohatila fond českého středověkého sochařství o sice torzální, avšak výtvarně výjimečné monumentální plastiky původně umístěné v nikách hlavního průčelí domu. Byly osvobozeny ve stovkách fragmentů z mladších vyzdívek středověkých otvorů stavby a znovu sestaveny do čitelných celků. Za tyto úspěchy i nesporný obecně kulturní přínos akce vděčíme vyso-

■ Poznámky

⁷ Viz Josef ŠTULC: *K ožívání romantických koncepcí a puristických metod při sanaci a komplexní obnově stavebních památek*, in: Památky a příroda 9, 1984, s. 129–142.

⁸ Tehdejší osmdesátimilionová vládní rozpočtová rezerva, uvolňovaná od roku 1973 každoročně na obnovu památek, byla většinou spotřebována na nesmyslně drahé, dotčené památky v jejich autenticitě těžce poškozující sanační akce, jakými bylo vybetonování podzemních chodeb

Obr. 1. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, stav na počátku 20. století. (Foto archiv NPÚ – ÚOP v hlavním městě Praze)

a prostor pod městskými památkovými rezervacemi nebo betonářská sanace městských hradeb a hradních zříčnin. Viz též pozn. 7.

⁹ Josef ŠTULC: *K současnému stavu metodologie, údržby a obnovy stavebních památek*, in: Památky a příroda 12, 1987, s. 129–147. Problému rekonstrukce se věnovala v téže době ve svých pozoruhodných a dodnes aktuálních úvahách Milena Radová, nyní Hauserová. Viz Milena RADOVÁ: *Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východiska*, in: Památky a příroda 12, 1987, s. 1–9, 65–75.

¹⁰ Josef ŠTULC: *Autenticita památky a problém její rekonstrukce. K současným problémům péče o památky*, in: Sborník příspěvků z cyklu přednášek Dobroslava Líbala a jeho hostů, Praha 1997, s. 28–33. Autenticitě ve vztahu ke komplexu hodnot památky se ve znamenité studii věnuje Vojtěch LÁSKA: *Hodnota, autenticita a integrity stavebního díla minulosti – teorie a praxe*, in: Památky středních Čech 14, 2000, s. 1–25. Připomenout je třeba i bohatě dokladovanou studii Petra KROUPY: *Čas a autenticita památky*, in: Zprávy památkové péče 64, 2004, s. 431–442. V mezinárodním kontextu se několikrát k tomuto tématu vyslovil Jukka Jokilehto; nejnověji ve filozoficko-historické studii Jukka JOKILEHTO: *Considerations on Authenticity and Integrity in World Heritage Kontext*, in: City et Time 2, 2006, s. 1–16.

¹¹ Sherban CANRACUZINO: *Heritage and Social Changes*, in: ICOMOS News 7, 1997.

¹² Stavebnímu a výtvarnému vývoji domu je věnována velmi obsažná stať Josef MAYER: *Dům U bílého zvonu na Staroměstském náměstí v Praze*, in: Umění 36, 1988, č. 2, s. 97–126.

¹³ Na Měncův zdrženlivý postoj mě svého času upozornil zesnulý kolega Ing. arch. Aleš Vošahlík, který se jednání o koncepci obnovy domu zúčastňoval.

2

3

Obr. 2. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, stav před rekonstrukcí. Portál má štukový reliéf v nadpraží, dnes umístěný ve vstupní hale. (Foto Vladimír Uher)

Obr. 3. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, stav hlavního průčelí před zahájením rekonstrukce v roce 1972. (Archiv NPÚ – ÚOP v hlavním městě Praze, foto Jitka Janatková)

ké kvalifikovanosti jejích protagonistů, z nichž připomínám vědecky zvucná jména historiků umění Dobroslava Líbala, Jaromíra Homolky, Jana Muka ml., z architektů Josefa Hyzlera, Karla Kibice i obou jmenovaných autorů projektu. Obrovskou obětavost vyvinul vysoce vzdělaný a zkušený restaurátor Jiří Blažej a později i sochaři Jan Bradna a Jiří Novotný. Jen málokteré památce věnoval zodpovědný památkový gestor tolik osobního času, úsilí a energie, jako to s nevedsní obětavostí činil Josef Mayer. Nicméně ani přes takto soustředěné úsilí tolika znamenitých odborníků nelze než s odstupem času akci hodnotit s velkým a bohužel oprávněným criticismem. Při veškeré úctě ke všem zúčastněným se o kritické zhodnocení pokusím s vědomím, že hodnotím-li tuto akci z dnešního pohledu, jde o přístup vlastně ahistorický, neschopný ex post v úplnosti brát v úvahu všechny dobové podmínky, které výsledky tehdejší práce spoluuročovaly.

K vážným chybám došlo z dnešního pohledu už při objevu a v iniciační fázi přípravy rekonstrukce středověké podoby domu. Vzpomínám si, jak můj učitel Viktor Kotrba nás studenty na příkladu domu U Zvonu varoval, že průzkum, zvláště průzkum sondážní, nesmí přerůst do rozměrů, které de facto uzavírají cestu zpátky. Byl upřímně rozezlen, že jako člen tehdy ad hoc sestavené odborné komise byl, co se týkalo rozsahu provedeného průzkumu, postaven před v podstatě hotovou věc v době, kdy již nebylo o čem rozhodovat. Z dobových komentářů účastníků průzkumů¹⁴ je patrné tehdejšími názory podmíněné podcenění hodnoty z dnešního pohledu kvalitní neobarokní úpravy fasády domu, autentické tesařské konstrukce krovu, raně barokních klenb a vůbec všech nestředověkých fází jeho stavebního vývoje. Unáhlenost objevitelské

euforie, která toto podcenění a následné odstranění mladších vývojových fází stavby zapříčinila, by pro nás měla být trvale odstrašujícím memem pro podobné případy v budoucnosti.

Průzkum, ač odstraňoval vše, co zakrývalo středověké jádro domu a bránilo jeho poznání, nebyl schopen některé nálezy spolehlivě interpretovat. Dodnes například zůstal otevřený rozpor mezi výkladem významu takzvané trojniky zjištěné ve druhém patře věžové části domu, jak ji podal Josef Mayer, a zcela odlišnou interpretací tohoto architektonického prvku, o níž opřeli Jiří Škabrada a Michael Rykl svou vysoce pravděpodobnou hypotézu o původním prostorovém uspořádání druhého patra stavby. Tedy s obytným apartmánem namísto při rekonstrukci provedeného druhého velkého sálu.¹⁵ V řadě případů průzkum spoléhal na to, že interpretaci a vyplnění „bílých míst“ našeho poznání umožní další požadované destruktivní zásahy, především rozebírání mladších vyzdívek ze středověkých otvorů a výklenků. To se však potvrdilo jen z části. Přes veškeré úsilí a vysokou kvalifikovanost zúčastněných zůstávalo poznání středověké podoby domu neúplné, s nutností domýšlet naši představu o řadě podstatných částí stavby jak ve vnitřní dispozici, tak pokud jde o podobu monumentální fasády. Některé složky byly vymyšleny ryze spekulativně, jako například hypotéza o existenci mohutné atiky,¹⁶ která dnes, po provedené rekonstrukci, ve své betonové podobě stavbu jednoznačně hzdí. Koncepce rekonstrukce se tak dostávala do frapantního rozporu s požadavkem Benátské charty, že „restaurování se musí zastavit tam, kde začíná hypotéza“. A směsici poznání i hypotéz bylo dle následného projektu rekonstrukce obětováno skutečně mnoho – stavební konstrukce, články i detaily, za jejichž ucho-

vání by se dnešní i tehdejší památkáři v jiné situaci bili do posledního dechu. Šlo například o barokní klenby přízemí a trémové stropy v patrech, krásný barokní vstupní portál s bohatě řezanými vraty, o impozantní štukový reliéf v jeho nadpraží, o němž kdysi psal pražský německý básník Johannes Urzidil, řadu rokokových dveří, kvalitních oken a dalších řemeslných prvků, jakož i většinu nestředověkých omítek stavby (fakt, že vybrané

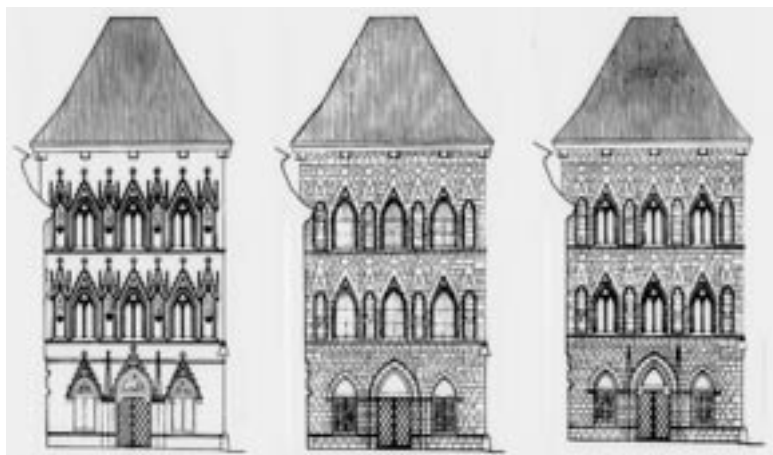
■ Poznámky

14 Sondážní průzkum fasád domu provedli v letech 1964–1965 pracovníci SÚRPMO Josef Hyzler a Jan Muk; interiéru, do roku 1968, Josef Mayer. Viz Josef MAYER: *Dům U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí*, in: Muzejní a vlastivědná práce 32, 1994, č. 2, s. 65–89.

15 Jiří ŠKABRADA, Michael RYKL: *Byt ve druhém patře věže domu U Zvonu*, in: Zprávy památkové péče 56, 1996, s. 12–16; dále Jiří BLAŽEJ: *Ještě jednou o bytu ve druhém patře věže domu U Zvonu*, in: Zprávy památkové péče 56, 1996, s. 198.

16 Antonie CHARVÁTOVÁ, Josef MAYER: *Geometrická kompozice průčelí domu U Zvonu na Staroměstském náměstí v Praze*, in: Umění 21, 1974, s. 8–17.

17 Nemohu si odpustit, abych nevzpomenul na až anekdotický příběh, který se váže k rozhodování o vybudování atiky. V roce 1974 navštívili autoři geometrického rozboru fasády (viz pozn. 16) ředitele SÚPPOP Vladimíra Novotného a dlouho jej přesvědčovali, že na podkladě jejich rozboru dům musel mít atiku (na Sadelerově prospěku Prahy z roku 1606 není zobrazena!), a že by měla být proto rekonstruována. Velmi inteligentní a zároveň velmi diktátorský Novotný, který mne pověřil pořízením zápisu, během výkladu nevěřičně a nespokojeně „pufal“. Evidentně se chystal návrh zamítnout. V tom však dr. Mayera doplnil zástupce Pražské informační služby (tehdy předpokládaného budoucího uživatele památky), který uvedl, že atika vhodně zakryje okno, které potřebují ve střeše k osvětlení nové podkrovní místnosti. Tím se bezděčně dotkl charakteristické vlastnosti Novotného – jeho až devotního přitakávání funkční reanimaci a modernizaci památek, již byl ochoten vše obětovat. „Stařec“, jak jsme mu tehdy říkali, v tom okamžiku změnil názor a prohlásil: „Nu, když tady doktorovi atika vyšla v tom jeho geometrickém rozboru, tak ať se tam postaví“. A bylo rozhodnuto.

5

4

prvky jako například klasicistní nástěnné malby krajin byly transferovány a jiné detaily deponovány do depozitáře v Bohnicích, nevyvází ztrátu přirozeného uplatnění těchto prvků in situ.

Projekt rekonstrukce se jistě nerodil ležce. I v rámci rozhodnutí o návratu ke středověké podobě domu se v něm střetla dvě názorová křídla. Jedno, reprezentované vysoce erudovanými znalci středověké architektury Josefem Hyzlerem a Janem Mukem, usilovalo o zcela důslednou, v plné plasticitě provedenou rekonstrukci průčelí. Její realizace by ovšem znamenala, kromě domýšlení většiny detailů, úplné zničení originálních, v torzech dochovaných původních částí fasády. Díky autoritě ředitele SÚPPOP Vladimíra Novotného, původně skeptického i k oprávněnosti myšlenky evokace hypotetické atiky domu,¹⁷ zvítězil názor, že originál musí být úzkostlivě respektován a výsledný celek musí být chápán jako výslednice národního současného výtvarného procesu.¹⁸

V rámci nevratného rozhodnutí o rekonstrukci to byla jediná přijatelná, byť, jak se ukázalo, nesmírně obtížná cesta. Musím vydat svědectví, že při její realizaci konali Josef Mayer a Jiří Blažej skutečné divy obětavosti, píle a památkového altruismu. Je třeba vzít v úvahu, že akce byla realizována v dnes již naštěstí téměř nepochopitelném stavu naprostého úpadku a „zdivočení“ stavební výroby (takzvaného diktátu dodavatele). Zatímco tehdejší Pražský stavební podnik měl jako hlavní dodavatel přinejmenším dobrou vůli a podával nesporně dobově nadstandardní výkony, bylo u některých subdodavatelů, například kamenických prací, zcela běžné, že si nepřesně přečetli projekt a vyrobili nově vytesané prvky buď ve větším rozsahu, než bylo požadováno, nebo v nepřesném detailu (například profilace ostění některých doplňovaných oken a portálů). V takových situacích si ovšem daleko více cenili vlastní nepřesné práce než dochovaných originálních prototypů a usilovali „zahladit stopy“ svého fušerství tím, že originál prostě zlikvidovali a osadili svou nepřesnou kopii. Josef Mayer byl na stavbě téměř každý den. Byl

to energický a nebojácny památkář schopný vyvolat velký „kravál“; přesto nebylo v jeho moci řadě taktu způsobených ztrát zabránit.¹⁹ V kontrastu s těmito vysilujícími zápasy naopak probíhala jeho vynikající spolupráce s restaurátorem Jiřím Blažejem, který plně sdílel Mayerovo obrovské zaujetí společně řešeným úkolem. Bez Jiřího Blažaje, jeho znalectví a nesmírné trpělivosti i zasvěcené představitosti při identifikaci, anastylóze a tvorbě spolehlivých kresebných rekonstrukcí by akce určitě skončila kulturním fiaskem.

Dlužno říci, že to byli opět restaurátoři, tentokrát Blažejem doporučení sochaři Jan Bradna a Jiří Novotný, kdo akci zachránili v jejím nejkritičtějším momentu. Ten nastal roku 1985, když byly sejmuty podlahy lešení, aby bylo možné shlédnout průčelí domu po ukončení práce kameníků na rekonstrukci rozsáhlých ploch kvádrového líce stavby v nadezdívce a v místech zrušených mladších otvorů. Živě si vzpomínám, jaký šok tato podívaná pro zúčastněnou odbornou komisi znamenala. Fasádu, korunovanou tvrdou betonovou atikou, tvořila naprosto neorganická, chaotická koláž fragmentů originální architektonické struktury, neúplné a téměř nečitelné a nesmírně tvrdě působící plochy nových kvádrů s původními fragmenty opticky naprosto nespojených. Celek působil z estetického hlediska zcela katastrofálně.

Výtvarné fiasko takového stupně u tak prestižní stavby, navíc situované na nejvýznamnějším pražském náměstí, bylo nepřijatelné. Památková teorie zde byla v koncích. Nemohla řešit, ba spíše se stávala brzdou v řešení problému, který se náhle přesunul z odborné do ryze výtvarné polohy. V této vpravdě překérní situaci zachránili prestiž české památkové péče již připomenutí restaurátoři – sochaři Jan Bradna a Jiří Novotný. Rád bych zde připomněl i svůj osobní, jinak skromný přínos u této akce. Byl to můj podnět k řešení průčelí domu, odvozený ze zkušeností z paralelně probíhající obnovy ambitu kláštera sv. Anežky. Navrhl jsem, aby se restaurátoři pokusili náznakově vyjádřit na doplněných plochách kvádrového zdíva

Obr. 4. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, variantní studie SÚRPMO k obnově průčelí. Zvolena byla varianta č. III, později doplněná o betonovou atiku. (Archiv autora)

Obr. 5. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, kaple v přízemí po restaurátorské obnově. (Archiv autora)

původní, bezpečně poznanou architektonickou kompozici a článkoví pomocí negativního, jakoby odlámaného otisku. Tento podnět restaurátoři provedli s mimořádnou brilancí, podobně jako povrchovou úpravu ploch nového zdíva, jež po jejich zásahu zůstalo plně rozlišitelné od originálních částí průčelí, ale přestalo působit svou brutální a nepříjemně kontrastní tvrdostí.²⁰

Po tomto ohlédnutí se za průběhem obnovy domu U Kamenného zvonu, ohlédnutí povýtce osobním, bych se pokusil o určitou rekapitulaci toho, které chyby a jaká neúspěšně podstoupená rizika z ní činí dodnes akci velmi kontroverzní.

Nemohu ani dostatečně zdůraznit, že hlavní chyba se stala již v 60. letech ve fázi průzkumu stavby. Ten jako by ilustroval varování kdysi vyslovené Břetislavem Štormem, že sondážní průzkum, který není součástí promyšlené památko-

■ Poznámky

18 Novotný se pojetí rekonstrukce domu U Zvonu dotkl ve své studii Vladimír NOVOTNÝ: *Oprávněnost rekonstrukce*, in: *Památky a příroda* 2, 1977, s. 386–390.

19 Například když zjistil, že „zmizelo“ ze dvou třetin původně in situ dochované ostění gotického oratorního okénka v západní stěně kaple prvního patra, donutil Stabu, že za jeho dozoru vyhozené části originálního ostění celý den hledala na skládce sutí. Bohužel, dohledal se již jen originální středový pilířek, který byl znovu použit namísto již osazené kopie.

20 Viz Jan BRADNA: *Dům U kamenného zvonu. Hodnocení restaurátorské práce z odstupe patnácti let*, in: *Zprávy památkové péče* 59, 1999, s. 227–232.

6

7

Obr. 6. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, celkový pohled na hlavní průčelí po obnově, stav v roce 1988. (Archiv NPÚ – ÚOP v hlavním městě Praze, foto Roman Maleček)

Obr. 7. Praha, Staroměstské náměstí, dům U Kamenného zvonu, kaple prvního patra obnovená kombinovanou metodou konzervace, anastylozy a rekonstrukce. Oltářní výklenek. (Archiv NPÚ – ÚOP v hlavním městě Praze, foto Jitka Janatková)

vé koncepce, památku poškozují a že odkrývání časem pod omítkou zchoulostivělých kamenných článků historické stavby je nešvar, který je může odsoudit k zániku.²¹ Po provedení plošném odstranění mladších, z dnešního pohledu hodnotných omítek byly odhaleny gotické fragmenty a zdvo téměř deset let ponechány na tehdy obzvláště agresivním pražském ovzduší. Byly vystaveny účinku kyselých dešťů, což se projevilo na úbytku jejich originální hmotné substance. Přes periodické ošetřování je pravděpodobné, že k úbytku bude docházet i v budoucnu.

Za druhou chybu lze označit rozhodnutí rekonstruovat sice architektonicky zdaleka nejhodnotnější, časově však velmi vzdálenou vývojovou fázi

památky, o níž naše poznání dodnes zůstává velmi neúplné. Akce tak již ve fázi přípravy vědomě porušila Benátskou chartu, a to jak v principu, že rekonstrukce nesmí vycházet z pouhých hypotéz, tak v principu (probojovaném již na počátku 20. století), že puristická stylová jednota se nesmí stát cílem konzervační akce.

Třetí kardinální chybou bylo nedocení okolnosti, jak zásadní význam má úroveň a stupeň disciplinovanosti rekonstrukci provádějící stavební výroby pro možnost uchovat v originále hodnoty, kvůli nimž se vlastně celá akce realizovala. Obnova domu U Zvonu tak ve své selhávající složce stavební, příkře kontrastující s vynikající složkou restaurátorskou, zrcadlí bídu, ale i nesporné přednosti české památkové péče 70. a 80. let 20. století. Je na nás, abychom rozvíjeli přednosti a vyvarovali se chyb, které tato mimořádně závažná akce obzvláště názorně ilustruje.

3. Předpoklady pro rekonstrukci štítů a věží Malostranské radnice

Nabízí se, aby výše popsané zkušenosti z rekonstrukce domu U Zvonu byly vzaty v úvahu a porovnány s východisky, předpoklady i případnými riziky, která může přinést chystaná obnova zaniklých částí jiné vynikající pražské památky, manýristické budovy bývalé Malostranské radnice (později Malostranské besedy). Opatrnost a uvážlivost rozhodování je i v tomto případě jistě na místě. Nejen vzhledem k významu a architektonické kvalitě stavby a jejího prostředí, ale – přiznejme si – i vzhledem k atmosféře, která panuje v současné české památkové péči. Ta, senzibilizovaná ztrátami na autenticitě, které některé necitlivé rekonstrukce 70. a 80. let památkám prokazatelně přinesly, dnes ve velké části názorového spektra svých reprezentantů rekonstrukci památky buď úplně odmítá, či je přinejmenším k její možnosti a oprávněnosti velmi kritická. Ve druhé části svého příspěvku se proto pokusím porovnat obnovu domu U Zvonu s předpoklady, které má dnes připravovaná rekonstrukce štítů a tří věží na hlavním průčelí Malostranské radnice, a vyrovnat se s nejzávažnějšími kritickými ohlasy, dosud zveřejněnými k této akci. Památku samu i šíři problémů chystané rekonstrukce nemusím zvláště představovat. Učinil tak Karel Kibic ve svém současně zveřejňovaném příspěvku, kde také předestřel velmi přesvědčivé důvody, pro které rekonstrukci jednoznačně doporučuje.²² S jeho názorem se v mnohém ztotožňuji. Myslím, že ve srovnání s domem U Zvonu zde existují daleko lepší předpoklady věrohodného, úspěšného a pro památku i její prostředí přínosného řešení, jak se dále pokusím dovodit.

U Malostranské radnice především nemá dojít, oproti domu U Zvonu, k úplné rekonstrukci a proměně historického slohu stavby. Jde zde jen o rekonstrukci částečnou. Má doplnit o typologicky významnou součást celistvost kdysi architektonicky bohatšího organismu. Vůbec nejpodstatnějším rozdílem obou akcí je, že u radnice nemá rekonstrukci ustoupit žádná její existující relevantní památková hodnota. Úzkostlivé respektování dochované originální hmotné substance památky rekonstrukce plně umožňuje. Na rozdíl od domu U Zvonu se zde rekonstrukční projekt může, jak podrobně dovodil Karel Kibic, opřít o bohatší a detailnější historické podklady. Rozdíl je i v realizačních podmínkách. U dnešních, konkurencí k nesrovnatelně větší ochotě, kázní, učenlivosti a kvalitě práce vychovaných dodavatelů je konečně již možné dosáhnout, že originální hodnoty se v průběhu stavební akce neničí, ale maximálně šetří a chrání před poškozením a že památka se udržuje, opravuje, případně rekonstruuje prostředky, jakými vznikla. Tedy tradičním řemeslem i materiály.²³ V případě Malostranské radnice to předepisuje projekt architektů Jana Karáska, Tomáše Zmeka a Víta Mlázovského. Předpokládáme, že dodržení projektu zajistí i důsledný autorský a památkový dohled. Pro kvalitní, věrohodnou realizaci, nesnižující autenticitu památky, dle mého soudu existují veškeré potřebné předpoklady.²⁴

■ Poznámky

21 Břetislav ŠTORM: *Základy péče o stavební památky*, Praha 1965, s. 53.

22 Karel KIBIC: *K problematice obnovy hlavního průčelí Malostranské radnice v Praze*, viz s. 290.

23 Nechci tím naznačit, že v dnešní době k ničení originální hmotné substance opravovaných památek nedochází – spíše naopak. Příčinou už však není „diktát dodavatele“, ale neúměrné funkční přetěžování a bezohledná exploatace historických staveb jejich vlastníky (takzvaný „fasádismus“), jejichž požadavky dodavatelé plní poslušně.

24 Příprava rekonstrukce věží a štítů radnice neprobíhala za zavřenými dveřmi. Záměr rekonstrukce byl projednán a schválen ve Sboru expertů Magistrátu hlavního města Prahy, následně byl v rozpracovanosti autory předveden a diskutován (zdaleka ne s jednomyslným souhlasem) v Domácí radě Klubu Za starou Prahu. Následovalo první souhlasné projednání v Územní památkové radě NPÚ pro hlavní město Prahu a téměř sedmihodinová diskuse v rámci takzvané Památkové dílny uskutečněné v pražském územním odborném pracovišti NPÚ (bez docílení majoritního závěru). Opětovně byl projekt doporučen ke schválení na druhém projednání v Územní památkové radě, tentokrát po diskusi s přizváním jak obhájců oprávněnosti rekonstrukce, tak jejich oponentů. Jen málokterý

Názorová polarizace, která diskusi k projektu od počátku provázela, a kategorický protest proti jeho rekonstrukční části ze strany některých jejích účastníků ukazuje, jak hluboce se do myšlení českých památkářů zapsal odkaz Zdeňka Wirtha a jeho generačně podmíněný příklon k modernismu v případě úprav a doplňků památek. A to přes významnou lekci holistických teoretických úvah i praktických počínů Václava Wagnera i přes velké rekonstrukční akce uskutečněné v minulosti i současnosti v sousedním Polsku a Německu.²⁵ Nedůvěra k rekonstrukci zaznívá i z nejméně vážnějšího oponentního vystoupení proti malostranskému projektu, kterým se bezesporu stal Diskusní panel k zamýšlené rekonstrukci věží bývalé Malostranské radnice v Praze, uskutečněný v rámci šesté specializované konference stavebně-historického průzkumu, konané ve dnech 5.–8. června letošního roku v Litomyšli.²⁶ Jde o hlas, který nelze přehlížet; závěry panelu shrnuté do třinácti bodů podepsalo třicet tři účastníků konference, kteří nesporně k hodnotě památky a metodám památkové péče mají co říci. I když si jejich odborného potenciálu a angažovanosti velmi vážím, rozhodně se s jejich závěry nemohu ztotožnit.

Velká část bodů tohoto memoranda shromažďuje proti rekonstrukci z hlediska podstaty řešené úlohy víceméně okrajové, irelevantní důvody (akce není vyvolána z důvodu katastrofy či válečných škod; absence společenské poptávky; současný stav není hrubou památkovou závadou; absence naléhavé funkční potřeby; neetičnost akce, jejíž náklady by se mohly využít jinde, a tak dále). Za vážné důvody lze označit pochybnosti signatářů o dostatečnosti historických podkladů navržené rekonstrukce (jde podle nich o rozpor s Benátskou chartou), vztah k pozměněnému urbanistickému prostředí a „kritérium času“ – dlouhý časový odstup od zániku k rekonstrukci navržených částí stavby.

Myslím, že žádný z těchto argumentů není takové síly, aby oprávněnost rekonstrukce vyloučil. Benátská charta je, přes svá některá dnes již překonaná modernistická východiska, dokumentem, jehož platnost nebyla ICOMOS zrušena ani zpochybněna. Měřeno vývojem rekonstrukcí za posledních šedesát let však malostranský projekt nevybočuje ze standardu mezinárodní veřejností uznaných srovnatelných příkladů, opírajících se rovněž z velké části o historickou ikonografii (dóm a kostel sv. Michaela v Hildesheimu – uznaná památka světového kulturního dědictví, chrámy v Kolíně nad Rýnem, radnice v Augsburgu a celá plejáda dalších).²⁷ Fakt, že věže

a štíty Malostranské radnice nade vše pochybnost existovaly, že měly pro stavbu daného určení prvořadý typologický význam a že ikonografické podklady spolu s dochovanými částmi stavby nad hlavní římsou na boční straně (včetně potřebných detailů) dávají rekonstrukci dostatečně věrohodné východisko, zcela přesvědčivě dovozuje Karel Kibic.²⁸ Neobstojí ani poukaz na urbanistické souvislosti. Od doby sejmutí věží a štítů se prostředí Malostranského náměstí našťestí změnilo jen minimálně. I dnes zde stojí renesanční a barokní paláce a domy, i dnes je prostor náměstí poněkud „utlačován“ mohutnou, urbanisticky se vydělující budovou jezuitského profesního domu, jehož dominanci nešťastné odstranění věží na protilehlé straně náměstí jen podtrhlo. Jedinou změnu prostředí reprezentuje architektonicky neekvalitní, v měřítku však opět poněkud usurpátorská neorenesanční budova spořitelny na nároží náměstí a Mostecké ulice. Jsem přesvědčen, že případnou obnovou věží a štítů bývalé radnice se v pozitivním směru posílí rovnováha architektonických hmot, které prostor náměstí vymezují.

„Kritérium času“ jsem schopen poměrně silně vnímat. Spíše však pocitově, aniž bych dovedl racionálně dovodit, v čem tkví jeho působení. Proč neváháme rekonstruovat památku ihned po destrukci (u nás viz například obnovu za revoluce v květnu 1945 nacisty zničeného orloje a ustřeleného gotického arkýře Staroměstské radnice v Praze, provedenou ihned po válce), zatímco po delším časovém odstupu již bezděčně pocítujeme rozpaky (viz obnovu domu U Kamenného zvonu). Časová distance od zániku originálu jako kritérium přípustnosti rekonstrukce v žádném případě není – alespoň pokud vím – v mezinárodních dokumentech uváděna a nevidím důvod, proč by v našem případě měla být vážnou překážkou oprávněnosti rekonstrukce.

Zda budou, či nebudou malostranské radniční štíty a věže fyzicky obnoveny, dnes závisí čistě na investoři – městské části Praha 1 – a jeho finančních možnostech.²⁹ Vysoké uznání zasluhuje, že vedení městské části obnovu iniciovalo a je ochotné, tak jako jeho předkové na počátku 17. století, vynaložit peníze na stavební zásah, který přispěje pouze k architektonickému obohacení města, aniž by městským otcům zpětně přinesl přímý zisk. Jaký je to rozdíl oproti přizemnímu ekonomismu městské reprezentace 20. let 19. století, která tehdy rozhodla o snesení věží – kdysi pýchy a dominanty náměstí – jen proto, aby nemusela platit jejich údržbu!

Ať již budou, nebo z finančních důvodů nebudou chybějící části radnice rekonstruovány, je diskuse,

kterou příprava projektu vyvolala, české památkové péči nesporně ke cti. Pokud k rekonstrukci nedojde, nechť je jejím zastáncům útěchou, že i v neúplné podobě je stavba výjimečným architektonickým dílem, což obhájila za uplynulých více než sto padesát let své historie i bez věží. Otázka jejich rekonstrukce tak může být předána jako nenaplněné píum desiderium dneška k rozhodnutí budoucím generacím. Na druhé straně věřím, že pokud k realizaci projektu dojde, budou i jeho nejzarytější odpůrci přát památce, která – jak jsem přesvědčen – ležela na srdci bez výjimky všem účastníkům diskuse, jen to nejlepší. Tedy aby se náročná akce ve svém stavebním a řemeslném provedení co nejlépe podařila.

■ Poznámky

památkový projekt prošel tak širokou odbornou oponenturou. Připomenutá jednání proběhla v měsících lednu až květnu 2007. Z jednání Sboru expertů i Územní památkové rady jsou pořizovány a následně archivovány v MHMP, respektive NPÚ – ÚOP v hlavním městě Praze zápisy, záznam z Památkové dílny konané 2. května 2007 v pražském pracovišti NPÚ byl zveřejněn na webových stránkách NPÚ.

²⁵ Viz obsažný sborník *Rekonstruktion in der Denkmalpflege, Überlegungen – Definitionen – Erfahrungsberichte, Schriftenreihe des Deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz*, Band 57, 1998.

²⁶ Informace o panelu a jeho závěry viz www.svornik.cz. Dokument je v plném znění otištěn v tomto čísle časopisu *Zprávy památkové péče*, s. 316.

²⁷ Viz pozn. 24. Z teoretického hlediska je pozoruhodný především příspěvek Enno BURMEISTER: *Gedanken zum Begriff Rekonstruktion*, viz pozn. 24, s. 16–17. Autorem definovaná kritéria korektnosti rekonstrukce a částečně rekonstrukce malostranský projekt, myslím, splňuje.

²⁸ Viz pozn. 22.

²⁹ Ze záznamu jednání památkové dílny ze dne 2. května lze ocitovat: „Diskuse vedená s velkou intenzitou a zaujetím... bohužel nevyšla ve sblížení protikladných stanovisek a formulování pro obě strany přijatelných závěrů a doporučení. Je jisté, že v současné podobě stavba existovala 180 let; změna jejího stavu proto z památkového hlediska není nutná a nelze ji od investora vyžadovat...“.